

A Gellért fürdő története

A budai gyógyforrások már az Árpád-házi királyok korában is ismertek voltak. A város felső részét (a mai Lukács fürdő környékét) Felhévíznek, a déli részt (a Gellért fürdő környékét) Alhévíznek nevezték. A későbbiekben nevezték el a Duna fölé magasodó Kelen-hegyet a pogányok által meggyilkolt Gellért csanádi püspökről Szent Gellért-hegynek. A XIII. században, II. András uralkodása alatt a hegy lábánál kórházat építettek, ahol leprás betegeket kezeltek, fürösztöttek. A Margit-legenda ezt a leprakórházat (leprosorium) úgy említi, mint „Szent Erzsébet asszony ispotályát”. A legenda szerint Szent Erzsébet itt fürösztötte a leprás betegeket. A kórház megléte bizonyított, de Szent Erzsébet nem gyógyíthatott itt, hiszen már négyéves korában kikerült Németországba, leendő férje udvarába, ahol valóban alapított egy leprakórházat.

A Gellért fürdőnek mint fürdőnek és nem kórháznak az első említését az irodalomban 1433-ban Bertrandon de la Brocquière francia lovag útleírásában találjuk, aki leírja, hogy nagyon kiváló meleg vizes fürdő van a város falain kívül. 1536-ban Oláh Miklós, későbbi hercegprímás Brüsszelben megjelent könyvében Buda nevezetességei közül kiemeli a fürdőket, különösen a Szent Gellért-hegy lábánál, a Duna-parttól alig 20 lépésre fakadó, a „kiütéses és sorvadásos betegségeket” gyógyító csodahatású forrásokat. A török időkben a fürdőt Ácsik ilidzsének (nyílt hévíz) nevezték.

A budai fürdőkről számos részletes leírás maradt fenn, ezek közül a legfontosabb Evlia Cselebi török világutazóé, aki 10 kötetben írta le utazásai történetét Perzsiától Oroszorszáig, Hollandiáig és Svédorszáig. Cselebi 1660 és 1664 között Magyarország mindhárom részét is beutazta. Az Ottomán Birodalomhoz tartozó területeken kívül részletes leírást ad az ország keleti részéről, Erdélyről, továbbá a királyi Magyarországhoz tartozó északi és

nyugati részéről. Budán nagyon hosszú ideig időzött, mindenről beszámolt, amit látott, az épületekről, a szokásokról, az itt élők öltözkéről és természetesen a fürdőkről is, melyekből ekkor kilenc működött a városban.

Cselebin kívül számos részletes leírás áll rendelkezésre a legkülönbözőbb nemzetiségű utazóktól, diplomataktól, akik mind megfordultak Budán, és ki is próbálták a fürdőket. A sok forrásmunka közül kiemelkedik Brown angol orvosé, aki az Angol Királyi Orvostársaság megbízásából 1668–1675 között beutazta Németországot, Hollandiát, Ausztriát, Magyarországot és a Balkánt. Magyarországi tapasztalatairól az 1673-ban megjelent *A brief account of some travels in Hungaria* című könyvében számolt be. A fürdőkkel kapcsolatos leírása azért is különösen érdekes és értékes, mert részletesen kitér a fürdők gyógyhatására is.

Buda várának visszafoglalása után I. Lipót császár a mai Gellért helyén állott romba dőlő fürdőt udvari orvosának, dr. Ilmernek ajándékozta, aki 1687-ben már helyreállíttatta és kibővítette. Dr. Ilmer halála után a fürdő Buda városának tulajdonában volt 1809-ig, amikor is nyilvános árverés után a Sagits család birtokába került. Az épületben, amelyet ekkor már „Sáros-fürdőnek” neveztek, a nagy közös medencén kívül több kádfürdő is volt. A közös fürdő medencéje – melyet deszkafallal osztottak férfi és női részre – közvetlenül kapta a vizet a forrásokból.

1832-ben a fürdő Koischer Szilárd ügyvéd és felesége Sagits Zsófia kizárólagos tulajdonába került, akik a környező telkeket felvásárolva nagyszabású fejlesztésbe és bővítésbe kezdtek. A 19. század második felében létesültek az első szállodai szobák, amelyek közvetlen összeköttetésben voltak a fürdővel. Ebben az időben a fürdő már állandó orvosi felügyelet alatt állott. Érdekességként megemlíthető, hogy a fürdő melletti épület elkülönített részében beteg lovakat fürdettek.

A fürdő közvetlen közelében új katonai kórház létesült (Blocksbad Lazaret) 100 közlegény és 12 tiszt egyidejű kezelésére, akik a gyógyulásukat a Sárosfürdő vizében keresték.

1894-ben a Ferenc József – a mai Szabadság – híd építkezésének megkezdésével egyidejűleg a Sárosfürdő épületét – mely az új híd tengelyébe esett – az állam kisajátította és lebontatta. 1902-ig az itt fakadó források vize felhasználatlanul ömlött a Dunába, amikor is a főváros ezt a területet megvette az államkincstártól. 1903-ban a főváros közgyűlése elfogadta, hogy a Gellért-hegy lábánál egy korszerű gyógyszállót és fürdőt kell építeni. 1904-ben írták ki a tervpályázatot, és számos vita, huzavona és költségnövekedés után, végre 1911-ben megindult az építkezés. A terveket a három legeredményesebb pályázó, Sebestyén Artúr, Hegedüs Ármin és Sterk Izidor közösen dolgozták ki.

Az eredetileg kitűzött határidő (1912) természetesen nem volt tartható, hiszen 1914 nyarán a világháború kitörésekor is még csak a nyers falak álltak. Érdekesség, hogy még az építkezés megkezdése előtt a fővárosi közgyűlés dr. Bosányi Béla (1858–1919) személyében igazgató főorvost nevezett ki, aki az építkezés orvosszakmai felügyeletét látta el. A háborús nehézségek miatt az építkezés elhúzódott, így a Szt. Gellért Gyógyszálló és Gyógyfürdő átadására 1918. szeptember 26-án kerülhetett sor. A fürdő részlegeken kívül komplett orvosdiagnosztikai és terápiás lehetőségek álltak rendelkezésre. A gyógyászatban röntgen- és EKG-részleg is működött, de nem sokáig, mert a Tanácsköztársaság alatt az egész épületet a

Vörös Hadsereg rendelkezésére bocsátották, majd Budapest román megszállásakor is katonai célokat szolgált, ezt követően pedig a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg főhadiszállása volt. Az épület két része, a szálló és a gyógyfürdő csak 1920-ban kapta vissza eredeti funkcióját.

Hosszú évtizedeken át a Gellért volt Budapest legjobb és mind ez ideig legismertebb szállodája. A gyógyulásra vágyó vendégeken kívül számos üzletember, művész, politikus, magas

rangú állami vezető, uralkodó szállt meg itt, mind a II. világháború előtt, mind utána. Néhány kiragadott név: Julianna holland királynő, a nepáli király, Pacelli bíboros (a későbbi XII. Pius pápa), az iráni sah, Nixon amerikai elnök, Yehudi Menuhin, Habsburg Ottó, Carelli Gábor, Roberto Benzi, Szvjatoszlav Richter, Arthur Miller.

A hivatalos telekkönyvi bejegyzés szerint (1918) a Szt. Gellért Gyógyszálló és Gyógyfürdő tulajdonosa a „Székesfővárosi közönség”. Ennek ellenére 1949-ben a köz- (fővárosi) tulajdonban lévő épület felét, a szállodát államosították, a fürdő megmaradt fővárosi tulajdonban. Jelenleg az épületegyüttes jogilag „társasház”, a szálloda a Danubius Hotels Zrt.-hez, a gyógyfürdő a Budapest Gyógyfürdői Zrt.-hez tartozik.

A Gellért-heggyel szemben, a Kelenhegyi út felől van a gyógyfürdő főbejárata. Hatalmas, gazdagon tagolt ívét Róna József gyógyulást jelképező szoborcsoportjai tartják. A színes mozaikkal burkolt előcsarnokból az út a pénztári és ruhatári csarnokba vezet, díszítésük a magyar népművészet virágmotívumait idézi. Innen a színes üvegtetővel fedett, impozáns, karzatos, hetvennégy méter hosszú és tizenegy méter széles központi csarnokba jutunk. Az összes fürdő váróterme ebből nyílik, így ez a közönség várakozó-, pihenő- és szórakozóhelye. A csarnok végében kialakított és mozaikkal gazdagon borított kútfülkében Huszár Adolf Vénusz-szobra áll. A fürdőcsarnok első részében jobbra a női termál- és súlyfürdőosztály bejárata, vele szemben a szénsavas kádfürdőosztályé. A középső kupolacsarnokból

közélművek meg a pezsgő- és hullámfürdő öltözőterei, és itt áll Szabados Béla évszakokat ábrázoló négy szobra, hirdelve, hogy a fürdő egész évben várja vendégeit.

1927-ben készült a Gellért fürdő hullámfürdője 286 öltözőkabinnal és 164 öltözőszekrényvel. 1928-ban a szolgáltatások kiszélesítése, a vendégek jobb ellátása érdekében július–augusztus hónapokra nagy sikerrel vezették be az esti fürdőzést.

Mivel a hullámfürdő csak nyáron működött, felmerült az igény egy egész évben nyitva tartó úszócsarnok létesítésére. A pezsgőfürdő 1934-ben készült el az addigi fedett minigolf-pálya és télikert helyén. Az ólomlemezrel szigetelt medence sekélyebb egyharmadában, a fenéken 84 darab speciális fúvófejet helyeztek el. A befúvást egy 14 lóerős motorral meghajtott, napi 250 köbméter levegő szállítására méretezett légkompresszor végezte. A fúvófejek közötti színes világítótestek misztikus fényvel árasztották el a medence vizét.

A fürdőcsarnok hátsó traktusából nyílik a férfi-termál- és súlyfürdőosztály. A férfi- és női termálfürdő-osztályokon három különböző hőmérsékletű gyógymedencével, súlyfürdőmedencével, hőlég- és nedvesgőz-kamrákkal, frissítő és gyögmasszázzsal várják a vendégeket.

A Gellért gyógyászata mindig lényeges szerepet játszott a hazai és a külföldi mozgásszervi betegek ellátásában. 1919 és 1935 között prof. dr. Benczúr Gyula volt az igazgató főorvos. Őt 1944-ig dr. bilkei Pap Lajos követte, aki itthon és külföldön is nagy szaktekintélynek számított. 1938-ban, a MÁV Kórház után, itt jött létre hazánk második reumatológiai fekvőbeteg-osztálya. Bilkei Pap elhagyta Magyarországot, és Portugáliában telepedett le, ahol európai hírű iskolát teremtett, professzor lett, évtizedekig volt a Portugál Reumatológiai Szövetség elnöke, és meghatározó szerepet játszott az EULAR (Európai Reumaellenes Liga) életében is. 1945-től 1976-ig dr. de Chatel Andor tanár vezette az osztályt, és egyben ő volt a Fővárosi Fürdőigazgatóság igazgató főorvosa is. 1971-ig, a tanszék megalakulásáig csak itt lehetett reumatológiából szakorvosi vizsgát tenni. De Chatel Andor nyugdíjba vonulása után helyét pályázat útján e sorok írója nyerte el.

A Gellértben a két világháború között számos orvosi szempontból lényeges esemény

zajlott. 1929-ben dr. Jan van Breemen holland professzor az itt rendezett gyógyfürdőkongresszus keretei között jelentette be az ILAR (Nemzetközi Reumatológiai Szövetség) megalakulását. 1937 októberében 32 ország és számos nemzetközi szervezet – köztük a Népszövetség – részvételével itt alakult meg a Nemzetközi Gyógyfürdőügyi, Klimatológiai és Tengergyógyászati Szövetség, mely örökös székhelyeként Budapestet választotta, elnöke dr. Habsburg József Ferenc főherceg, főttitkára dr. Szviezsényi Zoltán lett. A szervezet 1944 májusáig működött, az utolsó kongresszusára Pozsonyban, illetve Pöstyénben került sor.

A gyógyfürdő előcsarnokában a reumatológiai és a balneológiai egyesület két emléktáblát is állított: 1989-ben az itt tartott világkongresszus emlékére, 1994-ben pedig bilkei Pap Lajos születésének centenáriuma.

A minden terápiás lehetőséggel rendelkező Gellért Gyógyfürdőben a 32 ágyas fekvőbetegosztály 1997-ig tovább működött. Akkor, az általános ágylétszámcsökkentés keretében átszervezésre került, és jelenleg a „nappali kórház” két váltásban összesen napi 114 beteget fogad. Az osztályon öt reumatológus és egy tüdőgyógyász szakorvos dolgozik. Utóbbi vezeti az inhalációs részleget. A fürdőorvosi tanácsadó rendelés, ahol elenyésző számban külföldi ambuláns betegek is vannak, két szakorvost foglalkoztat.

A gyógyszálló és gyógyfürdő épületében jelenleg nagy rekonstrukciós munkálatok folynak. Az eredeti formájában helyreállított férfi- és női termálfürdőt már 2008 májusában átadták a vendégeknek, illetve a betegeknek. Előreláthatólag ez év szeptember végén befejeződik az épület külső tatarozása.

Ajánlott irodalom

1. Lieber Endre: *Budapest fürdőváros kialakulása*. II. köt. Székesfőváros Statisztikai Közlemények Kiadó, Budapest, 1934, 131–320.
2. Kaffka Károly: *Az utas könyve*. OMVSZ, Budapest, 1940, 77–78.
3. Horváth, József (Hrsg.): *Heil- und Schwimmbäder in Budapest*. Pannonia Verlag, Budapest, 1970, 9–23.
4. Horváth, Gábor (ed.): *Spas and Baths in Hungary*. Magyar Almanach Kiadó, Budapest, 1999, 64–65.
5. Monok István, Horváth Gábor: *Magyar Fürdőalmanach*. Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, 2002.

DR. FLUCK ISTVÁN